

Župnik, dr. Edo Škulj, živo pripoveduje o bogati zgodovini cerkve sv. Kancijana.

Foto: Iztok Ilich, Škocjan, 11. 11. 2013

Gospodar Adamič je razložil postopek kuhanja žganja.

Foto: Boris Kuhar, Male Lipljene, 11. 11. 2013

PO STOPINJAH RAZISKOVALNIH EKIP V ŠKOCJANSKIH HRIBIH

Strokovna ekskurzija, 11. november 2013

Ob letošnjem Murkovanju so na Martinovo člani SED na predlog lanske Murkove nagrajenke, Fanči Šarf, obiskali kraje, kjer so etnografi (takrat še nobeden ni bil etnolog) raziskovali v letih 1948 in 1964; obeh se je udeležila tudi gospa Fanči Šarf. Tokrat sem jih vodil podpisani dr. Boris Kuhar, dolgoletni ravnatelj Slovenskega etnografskega muzeja. Najprej smo si ogledali razstavo v obnovljeni stari šoli v Škocjanu, v kateri sta imeli obe ekipi tudi svoj sedež. Zdaj so si etnologi lahko ogledali mojo pred leti postavljeno razstavo »Ko smo bili še vsi kmetje«, na kateri je bogato dokumentacijsko gradivo, ki so ga pred 60 leti etnologi iz Slovenskega etnografskega muzeja še lahko popisali, dokumentirali, fotografirali. To so lesene hiše, podi, številni kozolci, svinjaki na bavtaro, lesene in zidane kašče, kjer so kmetje shranjevali žito in boljša oblačila. Na podih so takrat še mlatili žito in meli proso. Skoraj pri vseh hišah so še delali zobotrebce. Ti so konec 19. in v prvih desetletjih 20. stoletja močno spremenili način življenja v Škocjanskih hribih. Ker so kmetje dobili s prodajo zobotrebcev denar za nakup obleke, so s tem posredno povzročili propad predelovanja lanu, začeli pa so tudi kupovati živila, ki jih poprej niso niti poznali; s tem sta se spremenila način prehrane in tudi družabnega življenja. Dober zaslužek od prodaje zobotrebcev je prispeval tudi k hitrejšemu propadu starih lesenih hiš in k zamenjavi slamnatih streh z opeko.

Leta 1948 so etnologi v škocjanski fari ali v Škocjanskih hribih popisali še 140 lesenih stavb: 42 lesenih hiš in 88 gospodarskih poslopij, od teh 122 kritih s slamo. Že takrat jih je bilo manj, saj je bilo med drugo svetovno vojno požganih več kot petdeset hiš. Zanimiv je podatek, da tod do konca 19. stoletja nobene hiša ni imela stranišča. Prva lesena stranišča zunaj hiš so začeli postavljati šele v začetku 20. stoletja. Še sredi 19. stoletja je bilo največ stranišč lesenih, postavljenih ob hlevu ali pa samostojno

ob gnojišču. Tudi novejša hiše še sredi 20. stoletja v hiši niso imele stranišč. Še leta 1948 je bilo tod 133 lesenih stranišč in le 16 zidanih, seveda zunaj hiš. Leta 1963 in 1964 smo že lahko dokumentirali gradnjo novih sodobnih hiš. Si današnja mlada generacija, ki živi v velikih zračnih sodobnih hišah, ob televiziji in računalnikih, lahko predstavlja, kako so živeli njihovi predniki? Precej starih predmetov smo zbrali tudi za novi muzej, ki nastaja v obnovljeni stari škocjanski šoli. Ob stalni razstavi še vsako leto pomagam pripraviti manjše razstave, kot npr. o polšjem in ptičjem lovu ali o zobotrebcih, načrtovane pa so razstave o kmečkem orodju, za katero domačini že zbirajo predmete in so zanj že pripravili poseben razstavni prostor.

Po ogledu šole je sledil ogled cerkve, posvečene sv. Kancijanu. Sprejel nas je g. župnik, dr. Edo Škulj, avtor več knjig o škocjanski fari. Predstavil je znamenitosti cerkve in zanimivo pripoved o Primožu Trubarju. V Škocjanskih hribih je ohranjeno bogato ljudsko izročilo o njihovem nekdanjemu faranu, Primožu Trubarju. Pri ljudeh so se o njem vse do današnjih dni ohranile zanimive pripovedi. Primož Trubar je bil krščen leta 1508 v škocjanski cerkvi pri istem krstnem kamnu, kjer Škocjanci še danes krščujejo svoje otroke. Ta znameniti Slovenec je v spominu ljudi škocjanske fare ostal kar pet stoletij. O vsem tem je duhovito pripovedoval g. župnik, opisal pa je tudi bogato zgodovino cerkve in škocjanske fare, ki so jo štirideset let upravljali protestanti. Župnijo je med letoma 1585 in 1589 vodil Jurij Dalmatin. Njegova žena, hči Primoža Trubarja, je pokopana v Škocjanu. V cerkvi so pokopavali tudi člane turjaške grofovske družine Aueršpergov; škocjanska cerkev je tako vedno vredna ogleda. Naš prvi obisk vasi je veljal Malim Lipljenem, kjer je imela ekipa leta 1964 kar svoj drugi dom. Tu smo takrat dokumentirali vse hiše in tudi gospodarska poslopja. Sedaj smo si ogledali, kako je

* Dr. Boris Kuhar, dr. etnologije, publicist, upokojeni ravnatelj SEM. 1290 Grosuplje, Preska 24, E-naslov: kuhar.boris@siol.net

Dr. Boris Kuhar (v ospredju) z udeleženci ekskurzije.
Foto: Anja Serec Hodžar, Rožnik, 11. 11. 2013

Rezanje zobotrebcev.
Foto: Boris Kuhar, Rožnik, 11. 11. 2013

vas videti danes. Obiskali smo družini Adamič in Koprivec, ki sta kuhali žganje. Danes ga v vasi kuhajo le še tri družine, leta 1964 so ga skoraj pri vseh hišah. Spoznali smo tudi, kaj je to karapampola. Tudi poskusili smo jo.

Iz Malih Lipljen nas je vodila pot do Rožnika, kraja s simpatičnim imenom ter prijaznimi in gostoljubnimi vaščani. Za obletnico – leta 2012 je kraj praznoval častitljivo osemstoletnico – sem jim pripravil odmevno razstavo »Od Roženpaha do Rožnika«. Rožnik je stara gručasta vasica na prisojni kraški rebri, nekaj hiš pa stoji tudi zunaj vaškega jedra. Včasih so bile to revnejše bajte, kupljene kašče, iz katerih so se razvile stanovanjske hiše. Danes se ne razlikujejo več od novih ali obnovljenih sodobnih hiš v vasi. Ljudje v Škocjanskih hribih Rožnik še sedaj imenujejo Roženpah, šele mlajša generacija in poštar se navajata na Rožnik.

Na Rožniku ni bilo nikoli velikega bogastva. Leta 1948 so člani Orlove ekipe dokumentirali še številne strehe domov, hlevov, kašč in podov, pokritih s slamo. V letih 1963–1965, ko je te kraje raziskoval Slovenski etnografski muzej, jih je bilo že manj. Roženpahouci so začeli obnavljati svoje domove, s streh so počasi izginjale slamnate kritine, kamnite štirne, hišni in vaški vodnjaki pa so izgubili svojo funkcijo šele leta 1976, ko je vas dobila vodovod. Z obnovo hiš so izginjale črne kuhinje in z njimi krušne peči z bogato okrašenimi pečnicami in romantičnimi zapečki, ki so greli generacije Roženpahoucev. Z njimi so izginjali tudi lepe stare šege, kmetove navade in opravila. Kdo se še danes spominja kopic – metja prosa, enega najpomembnejših kmetovih

opravil in največjega družabnega dogodka v vasi. Danes so v vasi le še štirje pravi kmetje. Ohranjenih je še nekaj biserov stare arhitekture, kot je lesena Ančnikova kašča, verjetno iz 18. ali celo 17. stoletja, ki so ji leta 1891 priključili še pod. Domačini so nas nadvse prijazno sprejeli in bogato pogostili s svojimi domačimi dobrotami. Predstavili so nam nekaj svojih dejavnosti, med drugim tudi, kako režejo zobotrebece. Lov na polhe je etnologom zgovorno predstavil navdušeni poljšji lovec, Anton Kraljič, Bradačev Tone, ki je ob ulovljenih polhih na ogled postavil tudi svoje stare in nove polšne. Tod je bilo namreč najpomembnejše območje poljšjega lova na Slovenskem. Že Valvasor je poročal, da pride v velikih bukovih gozdovih samo iz ene luknje po več tisoč polhov in da ima posamezni polhar po več kot 100 pasti – škat'l, v katere ujame v eni noči od 300 do 500 polhov.

Za konec naše poti smo obiskali Gradež, ki danes slovi predvsem po svoji 80 let stari sušilnici sadja, po svojem dejavnem društvu za ohranjanje dediščine, ki čez vse leto prireja prireditve, od praznovanja pomladi do praznika suhega sadja in razstav jasluc, da nastopa njihovih Suhih češpelj, ženskega pevskega zbora z zanimivimi instrumenti, niti ne omenim. V Gradežu so v obeh etnografskih ekipah posneli bogato dokumentarno gradivo. Mi pa smo si ogledali, kaj od tega je še ostalo: Andolškovo staro kaščo in kapelico z baročnimi kipci, vaški vodnjak na vago, obnovljeno staro nekdanjo gostilniško klet, zbirko starega kmečkega orodja pod Zabukovčevim toplarjem.